

Джордж Бейбу,
доктор наук, викладач Комерційного Університету
Південного Міссісіпі (США)

Глобальна продовольча криза: новий виклик стійкості сільського господарства*

Світ, у якому ми живемо, – складна взаємозалежна система, а тому поточні кризи в сільському господарстві й економіці у цілому потрібно розглядати як два боки однієї монети. Причиною цих криз є непослідовні та нежиттєздатні методи управління. Отже, нині вирішення проблем лежить у площині вироблення і впровадження принципів стабільного розвитку. У цій статті пропонується модель стійкого розвитку, що базується на аграрному досвіді, а також обговорюється значення державної політики у цьому процесі.

Вступ

Донедавна держави, що розвиваються, мало піклувалися про дефіцит продуктів харчування (Anderies, Ryan, and Walker, 2006). Це ніколи не було проблемою навіть у найвіддаленіших кутках світу. Кожного разу, коли у цих країнах наставав голод або дефіцит продуктів харчування, у відповідь вони отримували продовольчу допомогу (Bardhan, 2005). Але що трапиться, коли дефіцит буде занадто великий і він охопить цілий світ? Сьогодні ми як цивілізація знаходимося на порозі головної кризи – глобального продовольчого дефіциту, ймовірно, безпрецедентного в історії людства (Cox, Lowe, and Winter, 2008). Нинішня ситуація відрізняється від більш традиційних сценаріїв млявого голоду в бідних країнах, навіть незважаючи на достатні обсяги виробництва пшениці у світі. За даними Міжурядового Комітету світової продовольчої програми ФАО (FAO), світові ціни на продовольство збільшилися на 45%, окрім того, існує серйозний брак рису, пшениці та кукурудзи.

В Африці голодні бунти пронеслися по всьому континенту. Нещодавно прем'єр-міністр Гаїті був відправлений у відставку через бунти навколо продовольчих цін. У Сполучених Штатах неофіційні джерела повідомляють, що зростання цін на злаки становить 50%. Росія передбачає, що через перманентне подорожчання продовольчих товарів можливі масові хвилювання населення, а тому впровадила жорсткий контроль за роздрібними цінами. Якщо ціни зростатимуть і надалі, голодні бунти, які історично мали місце в Африці, відбуватимуться і в інших країнах. ФАО відзначає, що майже всі життєво необхідні продукти стрімко подорожчали в останні роки

* Англomовний варіант статті «The global food crisis: a fresh call for sustainable agriculture» [Babu George, PhD Assistant Professor of Business University of Southern Mississippi, MS, USA], представленої автором у редакцію «ЕЧ-XXI», розміщений на сайті www.Soskin.Info.

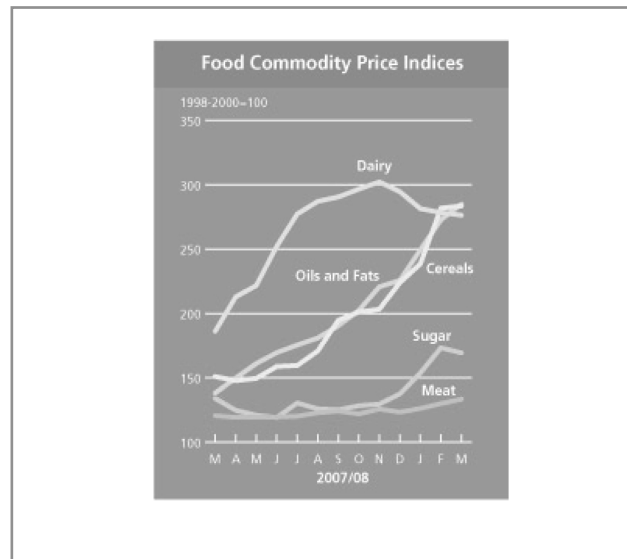

Рис. 1. Індекси цін продовольчих товарів

Рис. 2. Індекс продовольчих цін

через порушення пропорції між попитом і пропозицією (див. Індекси цін продовольчих товарів та Індекс продовольчих цін. – рис. 1, рис. 2).

Підвищення цін на продовольство є основною причиною інфляції та «перегріву» економік, що спостерігалось, наприклад, в Індії та Бразилії (Parry and Rosenzweig,

2004). На думку багатьох експертів, це трапляється переважно тому, що ці країни значною мірою нехтували сільськогосподарським сектором у своєму намаганні забезпечити зростання економіки. Економісти вірять, що через специфічний спосіб, у який сьогодні структуровані капіталістичні економічні відносини, зростання економіки завжди негативно позначається на сільському господарстві (*Ramanjaneyulu and Rao, 2008*).

Хто ж винний?

Причиною неминучої глобальної продовольчої кризи є комбінація наступних явищ: по-перше, рішення уряду США надати надмірні субсидії своїм фермерським та сільськогосподарським компаніям для збільшення обсягів вирощування зернових з метою вироблення біопалива; по-друге, зміна клімату; по-третє, величезне споживання продуктів такими країнами, як, приміром, Китай (*Gurgel and Reilly, 2007*). Явища, які виникають разом із кризою – нестримна інфляція, природні лиха, продовольчий та паливний дефіцит, – імовірно є результатом екологічного виснаження. Ми вже досягли піку нафтовидобутку, але ось пік вичерпання продовольчих ресурсів і питної води вже зовсім близько.

Міжнародні фінансові організації, такі як Міжнародний валютний фонд і Всесвітній банк, також є відповідальними за кризу, яку ми переживаємо сьогодні. Потік ресурсів і знань в останньому десятилітті здебільшого був спрямований на розвиток індустріального світу, а малорозвинуті країни та аграрний сектор навіть не з'являлися у порядку денному багатьох із цих установ. Західна економічна модель ринків будується на людській схильності наживатися більше і більше, не створюючи ніякого реального багатства, а завдаючи шкоди народам, суспільствам та екосистемам. Отримані від індустріалізації здобутки є нічим для людства, порівняно з основним багатством – плодючістю земель, киснем і водою, якщо вони доступні та справедливо розподілені (*Fan and Rosegrant, 2008*).

У минулі роки несподівані повені, засухи та інші стихійні лиха відбувалися частіше, ніж коли-небудь за всю історію. Австралія скоротила свій експорт продовольчого зерна до однієї третини попереднього рівня;

Китай зменшив удвічі експорт рису; Індія практично заборонила експорт рису і пшениці через постійні повені, які спустошують рисові плантації у багатьох індійських штатах (*Kerala*). Водночас відбувається експоненціальний приріст споживання м'яса китайськими громадянами (наразі близько 100 фунтів за місяць), що потребує дедалі більших обсягів постачання зерна для годування тварин, які мають потім потрапляти до м'ясника. Сумно бачити, що Китай у XXI столітті йде тим самим шляхом розвитку, який був притаманний США у другій половині XX століття.

Збільшення глобальної взаємозалежності

Наскільки сильною є глобальна взаємозалежність і як непрозорі та егоїстичні наміри національних урядів негативно впливають на цілий світ дуже ясно демонструє субсидування зерна. Рішення субсидувати зерно у США призвело до швидкого збільшення (на мільйони акрів) культивованої землі, де вирощувалися рис, пшениця, овочі. Щоб запобігти браку постачання, уряд США, як завжди, вирішив впровадити вільний імпорт продовольчих товарів з інших країн, де відповідно відбулося зростання цін і дефіцит продовольства (*Le Roy, Klein, and Arbensee, 2007*). Не знайшовши кращого пояснення, це пропагують як екодружливість, щоб просувати добутий із зерна етанол. Наприклад, за розпорядженням уряду Індії, бензоаправні станції повинні продавати бензин із 10-відсотковим вмістом етанолу. Виникає питання, а де ще, окрім сільськогосподарських угідь, будуть брати етанол? Заповнення резервуарів – непогана річ, але заповнення шлунків – більш нагальна потреба.

Новий виклик

для стабільного сільського господарства

Відповіді на згадане вище питання доступні в науковій літературі про стійкий розвиток. Саме він є запорукою поліпшення якості життя та підтримання певного його рівня протягом поколінь, що стало можливим завдяки об'єднаному впливу зовнішніх економічних і соціальних чинників. Сумно, що стабільний розвиток здебільшого розглядався як неомарксистське елітарне поняття і часто критикувався. Але нині став популярним старий вислів: «Потреба – мати винаходу», і навіть ті, хто раніше недооцінював теорію стабільного розвитку, сьогодні почали повертатися до неї в пошуках рішення (*King and Wang, 2008*).

Сучасне покоління паразитично ставиться до обмежених ресурсів рідної землі. За теорією стабільного розвитку, цей факт свідчить про відсутність у нас всебічної та цілісної філософії життя (*Helleiner, 2001*). Реальні чи видумані, наукові чи забобонні моделі, які люди прямо розвивали, дозволяли їм залишатися на позиціях відносно космічного порядку речей.

У контексті безпеки продовольства, стабільність – це багатогранна теорія, яка передбачає наявність: нелімітованих економічних, соціальних та природних умов

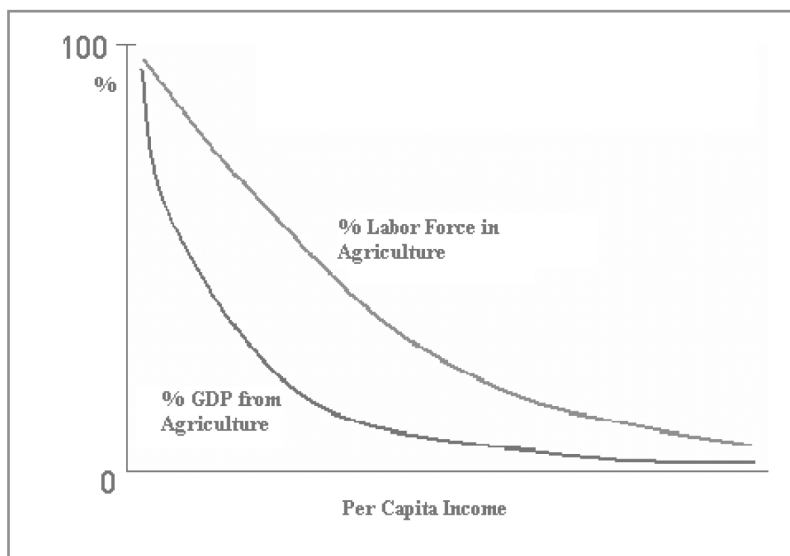

Рис. 3. Вплив економічного росту на сільське господарство

для підтримки фермерами сільськогосподарської діяльності; економічних можливостей для кожного, хто хоче придбати посівні матеріали для вирощування аграрної продукції; механізмів, які дають змогу вчасно продавати та зберігати с/г товари; системи виконавчої влади, яка гарантуватиме правомірність цін, тощо. Держава контролює деякі з цих аспектів, наприклад економічні стимули для розвитку сільського господарства. Вона не може впливати на навколишнє середовище чи опади у наступному сезоні, але мусить ужити всіх заходів, щоб зменшити ймовірні збитки через негоду. Рішення держави мають бути спрямовані не на те, щоб змусити природу працювати на нас, а щоб привчити аграріїв жити з нею душа в душу. Будь-яка стратегія стійкого розвитку сільського господарства повинна брати до уваги комплексні, взаємовигідні та мінливі відносини між сільськогосподарськими виробниками і суспільством загалом (Ravallion, 2005). Стабільність має також включати в себе турботу за наступні покоління: вона як внутрішньо-, так і інтергенераційна. Сучасне індустріалізоване сільське господарство, зі своєю жагою отримання максимальних прибутків від інвестицій, забуває про те, що існує межа такого росту. Тож може трохи скоротити свої амбіції, щоб не заробляти сьогодні за рахунок наступних поколінь (Reilly and Paltsev, 2007)?

Потреба в оновленні економічної політики

З точки зору державної політики, податкова і кредитна системи повинні бути модифіковані для заохочення децентралізації та диверсифікованих сімейних або фермерських господарств замість того, щоб підтримувати домінуючу систему корпоративної концентрації, що виходить із монокультури. Конверсія сільськогосподарської землі для промислового використання повинна бути мінімізованою: її можна дозволити лише для тих галузей, які займаються переробкою або продажем с/г продукції. Існуючі цінні програми підтримки повинні бути переглянуті, аби посилити стимули для землеробів малого і середнього масштабу займатися їх більш стійким альтернативним господарством і методами маркетингу. Уряди повинні виділяти більше коштів для аналізу та освітніх проектів, що націлені на розвиток життєздатних сільськогосподарських методів. У містах мають діяти програми для соціального захисту працівників сільськогосподарства. Кожен виробник сільськогосподарської продукції проти принципу економічного масштабу, але він може бути корисним для фермерів, аби передбачити несподіване зниження цін через появу на ринку нового продукту. Фактично це доводить, що маленькі господарства краще пристосовані для збереження земельних багатств (Collier and Dollar, 2001). Неабияка роль у забезпеченні глобальної безпеки продовольства належить і споживачам. За допомогою наших купівельних рішень ми маємо змогу спрямувати сигнали тим, хто залучені у життєздатні форми сільського господарства (Gordon G., 2008).

Заключні ремарки

Замість того щоб залежати від глобального розподілу постачання продуктів харчування, малим адміністративним одиницям – таким, як села чи райони – потрібно намагатися мати власні системи сільськогосподарських поставок. Наявність власної достатньої

базис прискорить розвиток за принципами егалітаризму. Це, ймовірно, суперечить капіталістичним принципам, але добре узгоджується із принципами життєздатного розвитку. Капіталізм в існуючій формі завдав нам більше втрат, ніж допоміг. І тому не потрібно бути прибічниками капіталістичних відносин лише тому, що їх носії все ще мають домінуючий голос у дебатах на теми розвитку. Це вже занадто, коли представники сучасного капіталізму, такі як Білл Гейтс (*Bill Gates*), висувають доводи на користь його нових форм, здатних призвести до страждань значної кількості людей у світі. Тож настав час перенести привабливу модель капіталізму з площини академічних дебатів реальну життєву практику.

1. Anderies, John M., P. Ryan, and B. Walker (2006). Loss of resilience, crisis, and institutional change: Lessons from an intensive agricultural system in southeastern Australia. *Ecosystems*. 9(6): 865-878.
2. Bardhan, P. (2005). Globalization and Rural Poverty. WIDER Research Paper No. 2005/30.
3. Collier, P. and D. Dollar (2001). Can the world cut poverty in half? How policy reform and effective aid can meet international development goals. *World Development*. 29: 1787-1802.
4. Cox, G., P. Lowe, and M. Winter, (2008). Farmers and the state: a crisis for corporatism. *The Political Quarterly*. 58(1): 73-81.
5. Fan, S. and M. W. Rosegrant (2008). Investing in agriculture to overcome the world food crisis and reduce poverty and hunger. International Food Policy Research Institute: 4 FAO (2009). The United Nations Food and Agricultural Organization. www.fao.org/corp/statistics/en. Last accessed on 12 January 2009.
6. Gordon, G. (2008). Food Crisis in the Age of Unregulated Global Markets. Oakland, California: Institute for Food and Development Policy.
7. Gurgel, A., J. and M. Reilly (2007). Potential land use implications of a global biofuels industry. *Journal of Agricultural & Food Industrial Organization*. 5(2): 27-34.
8. Helleiner, G.K. (2001). Markets, Politics and Globalization: Can the Global Economy be Civilized? *Journal of Human Development*. 2(1): 27-38.
9. King, M. and E.Y.Wang, (2008). The food crisis: Is the world exceeding its carrying capacity? *The Lancet*. 372 (9634). 206-206.
10. Le Roy, D.G., K. K. Klein, and L.N. Arbensee (2007). An evaluation of economic models to provide policy advice in response to the BSE crisis in Canada. *Canadian Journal of Agricultural Economics*. 55(4): 551-564.
11. Nixon, R. (2006). The crisis of governance in new subsistence states. *Journal of Contemporary Asia*. 36 (1): 75-101.
12. Parry, M. L. and C. Rosenzweig (2004). Effects of climate change on global food production under SRES emissions and socio-economic scenarios. *Global Environmental Change* 14(1): 53-67.
13. Ramanjaneyulu, G.V. and V.R. Rao (2008). Sustaining Agriculture-Based Livelihoods: Experiences with non-pesticidal management in Andhra Pradesh. 51(4): 541-546.
14. Ravallion, Martin (2005). Looking beyond Averages in the Trade and Poverty Debate. WIDER RP No. 2005/29.
15. Reilly, J. and S. Paltsev (2007). Global economic effects of changes in crops, pasture, and forests due to changing climate, carbon dioxide, and ozone. *Energy Policy*. 35(11): 5370-5383.